

Huisarts J.B.Thate als militair arts

Krijn van der Heijden

Op 7 oktober 2017 vond in het Warnsveldse Warnshuus de presentatie plaats van een speciale uitgave over Johannes Baptista Thate (1906-1995),¹ die van 1935 tot 1970 in dat dorp huisarts was. Het boek biedt een inblik in het leven van deze boeiende en veelzijdige Warnsvelder, die behalve huisarts ook amateursterrenkundige, beeldend kunstenaar, meteorologisch waarnemer en amateurarcheoloog was. Hij geniet landelijke bekendheid door zijn notatie van 38,6° C, de hoogste temperatuur ooit in Nederland gemeten, op 23 augustus 1944, een record dat tot heden niet is verbroken. Voor het schrijven van het boek over Thate is gebruik gemaakt van een aantal bronnen, waaronder zijn dagboeken.² In dit artikel worden daaruit niet eerder gepubliceerde fragmenten weergegeven.

Jan Thates militaire carrière begint al voor zijn Warnsveldse periode, in 1934, als hij opgeroepen wordt voor zijn militaire dienstplicht. Hij vervult die als militair arts in het Militair Hospitaal in Arnhem. Op 28 augustus 1939 wordt hij aangesteld als militair arts bij het 18e grensbataljon. Die functie vervult hij naast zijn werk als huisarts. Hij krijgt de militairmedische controle in het vak Deventer-Brummen, een gebied van zo'n vierhonderd vierkante kilometer (ca. 20 bij 20 kilometer).

Een periode die diepe indruk op hem maakt is de Tweede Wereldoorlog. Van het begin hiervan is hij als gemobiliseerd legerarts getuige. Hij is dan 33 jaar en werkt sinds vier jaar als apotheekhoudend huisarts in Warnsveld. In eerste instantie aan de Bonendaalscheweg, later aan de Rijksstraatweg.³

Jan Thate was een verwoed chroniqueur. In zijn nalatenschap bevinden zich onder andere tientallen dagboeken – in totaal enkele meters archiefruimte – die een periode van vele jaren bestrijken.⁴ Hierin beschrijft hij niet alleen zijn dagelijkse bezigheden, maar vermeldt hij ook observaties over het weer en over de sterrenhemel, waar hij als amateursterrenkundige buitengewoon in geïnteresseerd is.

Begin april 1940 moet hij zijn Warnsveldse praktijk verlaten omdat hij wordt ingedeeld bij het 1.35 Regiment Infanterie (R.I.) te Voorst als Officier van gezondheid. Op 9 mei 1940, nog onwetend hoe snel de oorlog een

J.B.Thate. (foto J.B.Thate, Regionaal Archief Zutphen)

De trieste aanblik van de Molenbult, nadat daarop een Duitse VI was neergekomen. Er waren 12 dodelijke slachtoffers en veel gewonden. (foto J.B. Thate, Regionaal Archief Zutphen)

feit zal zijn, vertrekt hij naar zijn standplaats in de Zutphense wijk De Hoven. Van daaruit wordt hij met zijn regiment ingezet en maakt hij de eerste oorlogsweken mee. Zijn dagboek is een persoonlijk verslag, dat ons een authentiek beeld geeft van wat zich in die dagen onder zijn ogen afspeelt.

De tekst mag voor zichzelf spreken.

“Do. 9 mei 1940.⁵ Er was enige dagen verhoogde strijdvaardigheid. Overdag thuis gewerkt en onder de militairen in de streek in Zutphen-Voorst. Sinds begin april behoor ik tot 1.35 R.I. [Regiment Infanterie] te Voorst. 's Avonds 9 uur van huis naar mijn verhoogd kwartier aan de overkant van de IJssel. Ik reed weg, niet wetende wat de volgende dag zou geschieden. Bericht in commandopost 3-1.35 R.I. bij Van Laar in De Hoven: “Weest hedennacht uitermate op uw hoede”. 11 uur 's nachts toen ik even op bed lag hoorde je geweldig spoorverkeer in westelijke richting over de brug gaan.”

“Vrij. 10 mei 1940. Half twee. Bericht van majoor Romp: ‘Alles uit De Hoven, kwartier

en ziekenverblijf in bewaarschool, vervoeren naar inlaadpunt Bussloo’. Heldere sterrenhemel met enkele wolken. Twee, misschien drie uur lang komen zwermen vliegtuigen uit het N.O. opdagen, hoog over ons heen ronkend in Z.W.-richting. De radio geeft bericht van grensoverschrijding en parachutisten die bij de vliegvelden en eilanden in Holland dalen. De militaire zenders geven hier: “Hier Fak-Fak, storm uit het oosten”. “Hier Lombok storm uit het Oosten”. Lees: de vijand is dus eindelijk de grens over. Allengs vallen zware ontploffingen, eerst veraf, later hoe langer hoe dichterbij. De springploegen doen hun werk, brug na brug wordt vernield. Boomversperring na boomversperring in het gebied beoosten de IJssel wordt gevormd. De wereld op deze prachtige meidag vol bloeiende boomgaarden en vogelengezang wordt een hel. Een pantser trein weet (hoe het mogelijk is weet niemand) Zutphen binnen te komen, voorafgegaan door een pantserauto die zowel

op rails als op de weg voort kan. Circa half zeven ratelen al mitrailleurs. De grote IJsselbrug ligt nu met een grote knik in de modder gezakt. Een en al verwarring. Het was een geweldige slag, die we in Bussloo hoorden. Na verloop van tijd kwam Deutsche artillerie in stelling. Naar we hoorden stonden de stukken tusschen Zutphen en Warnsveld in. Het gemoker op de stalen brugdelen duurde de gehele morgen en middag, totdat om ca. half vier een stilte verkondigde dat het werk gebeurd was. Toen pas waren de stormtroepen aan de overkant, na ontzagelijke verliezen te hebben geleden. De Hoven was een rookend dorp geworden, overal branden. Op onze patrouilletochten tussen Deventer en Brummen zagen we het gehucht Emst onder het vuur van brisant- en brandbommen gebukt gaan. Later werd het avond, de lucht bleef rood gloeien.

Konden we aanvankelijk nog tot bij De Hoven komen, later kwamen de Duitsers aan W-zijde in actie. Ze naderden in groepjes Voorst.

We hadden het niet druk, enkele scherfwonden, een buikschot, twee gevangen Duitsers waarvan een met open onderarm. Toen we 's avonds bericht kregen dat wij afgesneden waren van Voorst, naar de commando-arts te Apeldoorn.

Het was al duister geworden toen ik als laatste met de nieuwe Citroën, die in haast pas gekocht was, Bussloo verliet. Zoekend naar wegen langs de vele versperringen kwam ik eindelijk te Apeldoorn aan, waar ik de geneeskundige ploeg terug vond met collega Kuipers, mijn mede Officier van Gezondheid.

Majoor Steffelaar stuurde ons naar Amersfoort in wagens van de B.V.L. [Bijzondere Vrijwillige Landstorm], via Epe, Nunspeet, Barneveld. De tocht die in 't donker uitgevoerd werd, duurde 8 uur.

Helaas moest ik in Bussloo een vat jenever dat we bij de Hoven van een vrachtrijder kre-

De bezetter verbood burgers om in bepaalde delen van de openbare ruimte te komen. (foto Jan Thate)

gen (hij had ook gebakken visch, paling en olie) vernietigen. Mijn auto bleef achter de opgeblazen kanaalbruggen achter.”

“Za. 11 mei 1940. Van Amersfoort naar Zeist.”

“Ma. 13 mei 1940. Tweede Pinksterdag. Twee soldaten gedood vanuit dakraam. Gebulder in het Oosten al dagen lang met rossige schijnse-len. Het geschutsvuur dat we aanvankelijk in Z.O.-richting hoorden, verplaatste zich naar het Zuiden, en met bedenkelijke spoed naar het Z.W.-en. Steeds drukte in de lucht van vijandelijke jagers, bommenwerpers. Geen Engelsman gezien, noch op de grond, noch in de lucht. Op de avond van deze dag liepen we door de hei bij Driebergen om stelling te zoeken. Steeds dekken voor luchtgevaar. Het was een warme tocht.

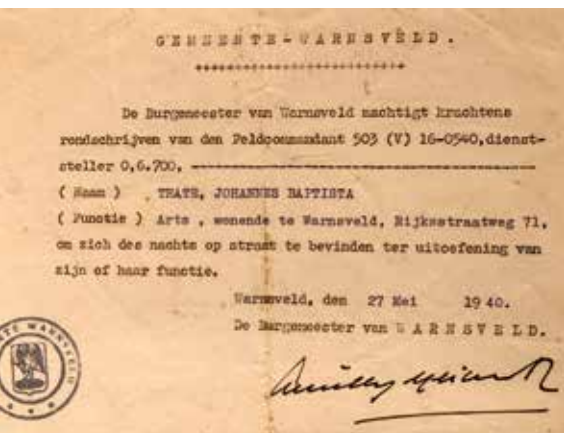
's Avonds laat, gevolg gevend aan de nieuwe opdracht, moesten ... bezet worden aan de oude/nieuwe weg tussen Zeist en Driebergen. Een avond van stille natuur om je heen, een fijne opkomende nevel op de open plekken tussen de bosschen. Een nachtegaal zong, maar aan de weg brandden drie huizen van de sigarenfabriek en de lucht was gevuld met zware dreuningen uit O.-richting (Woudenberg).

De Grebbelinie kon 't niet houden, was 't gerucht. En we zagen ook meer lange geweldige troepenmachten over de wegen naar het westen gaan en zich voor Zeist langs pol-

derwegen bewegen. Wij wachtten in Huize “Groot Heidenstein” met de staf van majoor Weber, al etende van de heerlijkheden die de kelder ons verschaftte, op de morgen. De T.B.O. [*Territoriaal Bevelhebber Overijssel*], kolonel Zwan kwam langs de weg de terugtrekkers inspecteren. Artilleristen zonder kanonnen, huzaren met 2 berijders, soms 1 man met 2 paarden, infanterie, wielrijders op wagens of voortsjokkend met uitgeputte gezichten. Zoo ging het de gansche nacht, een ellendig gezicht. Toen de dag begon, bericht van overste Woltherus dat ’t bataljon terug naar Zeist moest. Onder dekking van dichte mist stonden we later op het plein te Zeist. Daar hoorden we dat we terug moesten over de Biltscheweg naar Utrecht.”

“Di. 14 mei 1940. Ca. 3 uur vertrek uit Zeist via Utrecht naar Woerden. Ten westen van Woerden kantonnement en ingekwartierd. Gehele middag Duitse vliegtuigen, mitrailleurvuur. Bombardementen van groote plaatsen, geweldige rookwolken. Rotterdam, nog ’n plaats zuidelijker en in ’t noorden idem.

Berichten van overgave. ’s Avonds laat officieel bericht, groote verslagenheid. Dankzij persoonlijke invloed van majoor Weber kalmte herwonnen in de troep. ’s Avonds roode

Ontheffing van de avondklok. (foto collectie documenten erven Thate)

maan en een regen van verbrande papieren uit R’dam. Nog vele leesbare stukken.”

“Wo. 15 mei 1940. Consignatie van de troep in Rietveld in polder bij Woerden, boerderij Lagerwoerd. Ik woon bij Oudenallen. Duitschers komen langs richting Leiden. Brand in A’dam (petroleumhaven).”

“Do. 16 mei 1940. Steeds goed weer. Slaagden langer in Rietveld.”

“Vrij. 17 mei 1940. Goed bij Oudenallen. We hebben geen oriëntatie in de tijd meer. Zijn er maanden of dagen verlopen sinds 1^e oorlogsdag?”

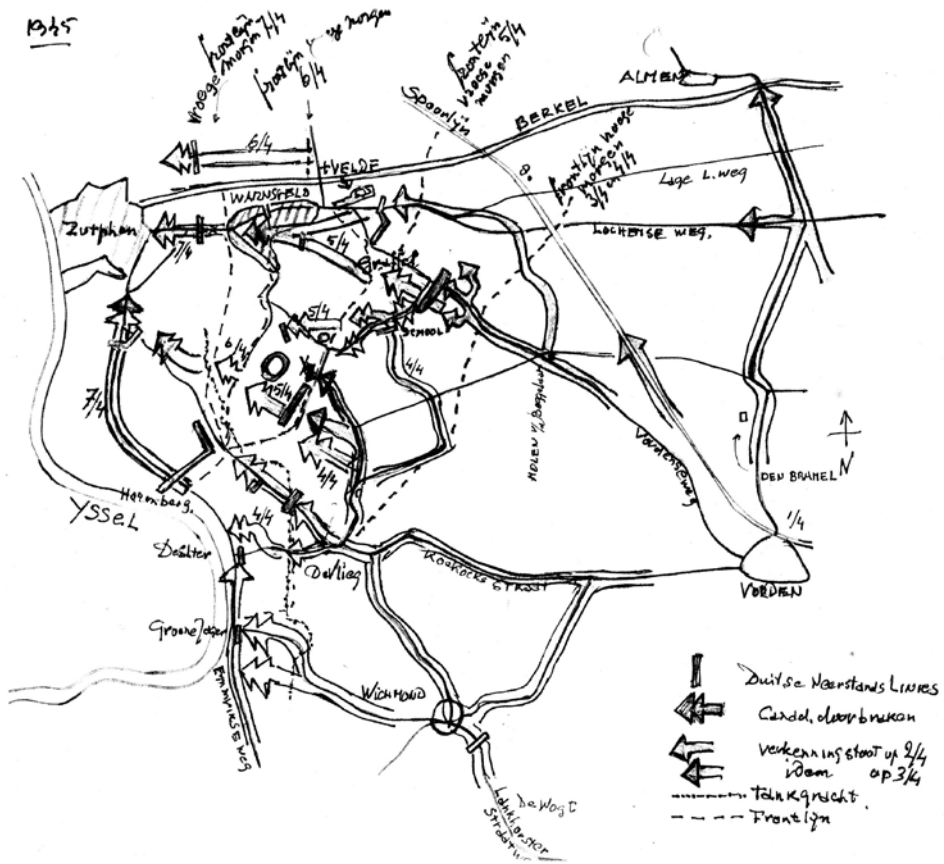
“Za. 18 mei 1940. Idem”

“Zo. 19 mei 1940. Idem”

“Ma. 20 mei 1940. Halo! 9.14 uur Duitse tijd. 1u 40 min. vroeger dan A’damsche tijd in den winter.”

Na de capitulatie op 14 mei ontstaat onder de militairen verwarring. Op 21 mei wordt bepaald dat de eenheden terug moeten keren naar de gebieden waar zij op 9 mei gelegerd waren. Persoonlijke wapens, munitie en het materieel moeten de militairen achterlaten.⁶ Ook dokter Thate gaat terug richting Warnsveld. Hij schrijft:

“Vr. 24 mei 1940. Met 1.35 R.I. per extra trein naar Wilp in De Lathmer. Ingekwartierd bij Schrijver te Wilp. In Apeldoorn vond ik de Citroën in een geitenstal onder hooi en pakmateriaal achter een pottenbakkerswagentje. Dus werd door de hulp van een paar oudjes de wagen toch gespaard. Per fiets voor de troep uit, die vanaf Apeldoorn marcheerde naar Wilp. ’s Avonds met een vrachtwagen die naar Eefde moest thuis in Warnsveld geweest. De reis ging via Voorst, De Hoven. Wat waren

Schetsen van dokter Thate over de bevrijding van Warnsveld door de Canadezen, april 1945.

“Zo. 26 mei 1940: WARNSVELD.”

er veel huizen vernield. Ons kantoor, ziekenverblijf in de school aan de Weg naar Voorst, was gespaard. Via Westervoort (aangezien de brug te Zutphen gesprongen was en de Duitse pontonbrug niet voor auto's was). Ook de Westervoortsche brug kapot, dus ging het over de schipbrug ernaast. Veel vernield daar. Ook reden we om de Baaksche brug heen, daar deze ook in de lucht was gevlogen. Thuis gegeten, 's avonds weer terug.”

In zijn dagboek schrijft Thate WARNSVELD in kapitalen. Het lijkt wel alsof hij er zijn blijdschap mee wil uitdrukken dat hij zijn militaire kleding kan uittrekken en kan terugkeren naar de huisartsenpraktijk, waar hij zijn dagelijkse werk weer kan oppakken. De oorlog is inmiddels in volle gang.

“Za. 25 mei 1940. 's Avonds met groot verlof, na overdag restanten achtergelaten materiaal, verband, verzameld te hebben. De pontonbrug te Zutphen is nu bereikbaar voor de Citroën die ik uit Apeldoorn haalde.”

Kennelijk volgt voor hem nu een drukke periode zonder gelegenheid om te schrijven, want zijn volgende dagboekaantekening maakt hij pas op 15 juli 1940. Het is een korte mededeling, waaruit een zekere frustratie te lezen valt.

“Ma. 15 juli 1940. Nederl. Leger opgeheven, opbouwdienst ingesteld.⁷ Duitse soldaten op alle wegen.”

De opheffing van het Nederlandse leger betekent het einde van de operationele inzet als militair van Jan Thate. Als militair arts (reserve officier van gezondheid) blijft hij echter ook na de capitulatie buitengewoon geïnteresseerd in de militaire gang van zaken. Uit zijn dagboeken blijkt dat hij gebruik maakt van zijn recht om zich als arts tijdens de avondklok in de openbare ruimte te bevinden. Hij observeert stiekem Duitse stellingen en maakt daar soms ook foto's van.

Als plaatselijk arts is hij betrokken als hulpverlener wanneer er door oorlogshandelingen doden of gewonden te betreuren zijn. Zoals na de inslag van een fosforbom op café De Pauw aan de Rijksstraatweg in 1943, waarbij de kleine Evie Baanders, zoon van de uitbaters, omkomt. Ook is hij als een van de eersten ter plaatse na de ontploffing van de V1 op de Molenbult op 28 maart 1945, een week voordat Warnsveld door de Canadezen wordt bevrijd. Hierbij vallen twaalf doden en een groot aantal gewonden.

Als de bevrijding door de Canadezen wordt ingezet, fietst hij niet zonder gevaar door Warnsveld en haar buitengebied om de militaire gebeurtenissen vast te leggen. Hij maakt nauwkeurige schetsen, waarin de troepenbewegingen van de bevrijders en de weerstandslinies van de bezetter zijn opgetekend.

Ook na de bevrijding blijft hij nog militair, namelijk reserveofficier van gezondheid bij de Landmacht. Per 16 januari 1949 wordt hem groot verlof verleend, wat betekent dat hij nog wel militair is, maar niet meer zal worden opgeroepen. Op 16 oktober 1952 krijgt hij op zijn verzoek bij Koninklijk besluit ontslag uit de militaire dienst.⁸ ●

Literatuur en bronnen

1. Krijn van der Heijden, *Jan Thate, huisarts te Warnsveld; scènes uit een rijk leven*; Dieren 2017.
2. De auteur kon beschikken over een grote hoeveelheid documenten uit Thates nalatenschap:

brieven, aantekeningen, krantenknipsels, foto's, tekeningen en ander materiaal, door Thate verzameld en gearchiveerd, en thans in het bezit van zijn kinderen. Verder zijn er interviews gehouden met zijn kinderen en met diverse oud-patiënten.

3. Thate begon zijn praktijk op Bonendaalseweg 47. Sinds 1974, toen een wijziging van de straatnamen plaatsvond, is het adres van dit huis, dat nog steeds bestaat, Bonendaal 61. Na twee jaar kocht hij een huis aan de Rijksstraatweg 71, en verbouwde dit tot woonhuis en praktijkwoning.
4. De dagboeken zijn geschreven in een vrijwel onleesbaar handschrift. Ze zijn in het bezit van zijn kinderen, die ze vanwege het veelal persoonlijke karakter, niet openbaar maken. Voor de delen die de oorlogsperiode 1939-1940 betreffen, heeft zijn dochter Monica echter een uitzondering gemaakt. Jan Klompenhouwer, vrijwilliger van het RAZ, heeft de dagboek aantekeningen 'vertaald' in leesbaar Nederlands.
5. De dagboeknotities kunnen, gelet op enkele anachronismen in de tekst, niet alle zijn geschreven op de dagen dat ze gedateerd zijn. Waarschijnlijk heeft Thate ze in deze roerige en chaotische periode op een iets later tijdstip aan het papier toevertrouwd.
6. L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*, Den Haag 1972, deel 4, p. 238.
7. Op 15 juli 1940 wordt de N.O.D., de Nederlandse Opbouwdienst, opgericht door de toenmalige Duits aangestuurde overheid. Dit is een overgangsorganisatie ter ontmanteling van het Nederlandse leger (dat was volgens L. de Jong vooral gericht op het beroepsleger) in bezettings- en/of crisistijd, die beoogt een verdere stijging van het werkloosheidspercentage als uitvloeisel van de ontslagen binnen defensie te voorkomen. Het beleid was een voortzetting van een eerdere arbeidsverschaffingsbeleid, en werd het begin van de Arbeidsdienst. Bron: Wikipedia/ L. de Jong.
8. Afdrukken van de betreffende besluiten en brieven zijn opgenomen in het onder de eerste voetnoot genoemde boek.